ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2005. CIX. évfolyam 2ï 3. szám

ni. Mindenesetre Illés László a globalizációról szóló kitűnő tanulmányában felvet e kérdés megválaszolásához néhány szempontot. E globalizáció jövőmodellje bizony baljós: a kétharmad–egyharmad társadalmi modell (azaz: a lakosság egyharmada él a szegénységi küszöb alatt) helyébe a 20%–80% modell lép – a társadalom négyötöde lesz szegény. S jelenleg – a tanulmány adatait idézem – a világ országainak egyötöde rendelkezik a világ bruttó társadalmi termelésének 84,7%-ával, ezen országok vállalkozói bonyolítják le a világkereskedelem 84,2%-át, s ők birtokolják a belföldi pénzállomány 85,5%-át. Mindez, s vele egész régiók kiszolgáltatottsága maga után vonja a nemzeti ellentétek kiéleződését, az agresszivitás eszkalálódását. Az atmoszféra felmelegedése pedig a pusztító viharokat, áradásokat, természeti katasztrófákat. Az utóbbit napjainkban aligha kell bizonygatnunk.

„Ez hát a sors és nincs vég semmiben?" – kérdezzük Vörösmartyval. Illés László egyedül a józan észben lát reménységet. Ez, ha nem is minden, mégis nagyon sok. Amit az ember eddig elért, legnagyobbrészt e józan észnek köszönhetően érte el. A „szellemharcok tiszta sugará"-ban bízhatunk, azzal tovább küzdhetünk, mint azt Illés László is folyamatosan teszi.

Erre külön is inspiráló példát ad könyvének Lukács Györgyről szóló tanulmányblokkjában. A magyar filozófus a legsötétebb sztálini diktatúra éveiben képes volt továbbfejleszteni az elidegenedés fogalmát, kimondta, hogy minden valóságnak, tehát a szovjet valóságnak is lényege az ellentmondásosság, fel tudta mutatni a proletárdiktatúra hazug jelszavával szemben a forradalmi demokrácia ideáját – ott, ahol mindenfajta demokráciát lábbal tiportak. E minta példaszerűségének értékét azonban nem csökkentette volna, ha Illés László részletesebben szólt volna Lukács megingásairól, „önkritikáiról", amelyek bizony e nagy ívű pályán kisiklások voltak. Valamint arról a rendkívül káros lukácsi szentenciáról, hogy „keresztülhazudjuk magunkat az igazságig". A „hvosztizmus"-ról szóló cikket pedig bízvást mellőzni lehetett volna, hiszen belőle a hetven évig rejtőzködő Lukács-írásról minden filológiai és történeti adatot megismerhetünk, csak éppen a tanulmány szövegének a közlése maradt el. Az olvasó aligha fogja fellapozni a folyóiratot, ahol e textus olvasható – bármily kitűnő is Illés László összegzése, azért Lukács intencióinak leghitelesebb közlője maga Lukács.

Fenyő István

WERNER SCHWEIKERT: BIBLIOGRAPHIE DER UNGARISCHEN LITERATUR DES 20. JAHRHUNDERTS IN DEUTSCHER SPRACHE
Feil bei Heilbronn, Verlag Werner Schweikert, 2000, 1020 l.

A magyar irodalom Németországban napjainkban igen népszerű. Elsősorban a regények kelendőek, gondoljunk csak Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* vagy pedig Szerb Antal *Utas és holdvilág* című regényének nem is olyan régi, átütő sikerére. Mindemellett több kortárs regényírónk könyvelhet el magának talán még nagyobb sikereket, mint a két említett szerző. Werner Schweikert bibliográfiájá-

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2005. CIX. évfolyam 2ï 3. szám

ból – 1999-cel bezárólag – valamennyi németre fordított magyar irodalmi alkotás felől tájékozódhatunk.

A kötet a Frankfurti Könyvvásár alkalmából készült, az anyaggyűjtés annak kezdetével fejeződött be. A meghívott vendég irodalmának németre fordított darabjairól nem az első bibliográfia Werner Schweikerté. Az első a portugál irodalom bibliográfiája volt 1997-ben, amelyet Frankfurt am Mainban adott ki Klaus Küpper és Maria do Rosário Pedreira. A magyar bibliográfia összeállítója, Werner Schweikert három évvel később feldolgozta az orosz és a volt szovjet irodalmak németre lefordított anyagát is. Ez utóbbi kötet is hasonló alkalomból készült, szintén a díszvendég tiszteletére, de abban a kötetben Schweikert a 20. századi anyagot csak 1965-ig dolgozta fel. Mindkét kötet különlegessége, hogy az anyaggyűjtés hátterében egy 1947-től folyamatosan gazdagodó, egyedülálló magángyűjtemény áll. Werner Schweikert könyvtárában ugyanis közel 50.000 kötet található, amely mind 20. századi, németre fordított szépirodalom (további 20.000 kötetet tartalmaz német szerzőktől).

A kötet megjelenési körülményeiről Dalos György cikkéből értesülhetünk, amelyből egyértelművé válik, miért szerepel a szerző előszavában, rögtön az első mondatban, hogy a bibliográfia az 1999-es könyvvásárra jelenik meg, és miért áll az előszó végén mégis 2000. februári dátum. Megfelelő anyagi bázis híján került csak később piacra Schweikert könyve, de ezt a kötetnyitó mondatot érdemes lett volna a megváltozott körülményekhez alakítva átírni.

Tehát a könyvvásárra Schweikert bibliográfiája – támogatók híján – ugyan nem készült el, és megjelenésére még közel egy évig várni kellett, Fazekas Tiborc hasonló tematikájú bibliográfiája azonban kikerült a polcokra már a vásár idején, Schweikertéhez hasonlóan a szerző saját kiadásában: *Bibliographie der in selbständigen Bänden erschienen Werke der ungarischen Literatur in deutscher Übersetzung (1774–1999)*, Hrsg. Dr. Tiborc Fazekas, Hamburg, Eigenverlag des Verfassers, 1999.

A két, párhuzamosan dolgozó szerző munkája mintegy kiegészíti egymást. Fazekas Tiborc anyaggyűjtése felöleli a németre fordított magyar irodalom 20. század előtti fejleményeit is – egészen 1774-től 1999-ig –, viszont a múlt századnak valóban érdemes volt egy külön kötetet szentelni, hiszen annak terjedelme önmagában jóval meghaladja az 1999-es kötetét.

Schweikert könyve többnyire elismerő recenziókat kapott eddig is mind a német, mind pedig a hazai fórumokon. Németül Fazekas Tiborc, Carl Corino, Karl-Markus Gauss, Ima Rakuska, Christine Schlosser és Kuno Bärenbold recenzeálták, az ÉS-ben pedig Dalos György írása jelent meg róla. Werner Schweikert ezért a munkájáért kapta meg a Pro Cultura Hungarica Emlékplakettet.

A bibliográfia kiadása céljából alapított kiadó további könyvekkel is hozzájárult a németre fordított magyar irodalom terjesztéséhez. Werner Schweikert következő kiadványa Illyés Gyula németre fordított prózaverseinek válogatott kötete volt 2003-ban. Ez leginkább annak köszönhető, hogy 2002-ben, a költő születésének 100. évfordulójára emlékezve megélénkült műveinek újrakiadása is: német nyelvterületen immár a harmadik fordításban. A fogadtatása jó, úgy tűnik, az Illyés-életmű német reneszánszát éli.

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2005. CIX. évfolyam 2ï 3. szám

A filológus és könyvgyűjtő Schweikert idén halt meg. Dalos György – akivel a frankfurti könyvvásár előkészítési munkálatai közben ismerkedett meg – írt róla nekrológot a Frankfurter Rundschauban 2005 márciusában. Dalos így jellemzi Schweikertet, az iparost, aki az eredeti szakmájától messze eső hobbyt művelt: „Egy gazdag ember távozott közülünk. A württembergi Feil bei Heilbronnban meghalt a kályhásmester Werner Schweikert, csendben és szerényen, ahogy élt, úgy, hogy a saját kiadványaként megjelentetett kötetek még a születési dátumáról sem adnak felvilágosítást. Könyvekben gazdag ember volt." Dalos cikkéből kiderül, hogy a gyűjtemény iránt komoly szakmai érdeklődés mutatkozik: a Moszkvai Állami Könyvtár már jelezte vásárlási szándékát, de nem kizárt, hogy egy országon belüli kutatóhely szerzi meg a német gyűjtő terjedelmes 20. századi anyagot felölelő könyvállományát. Érdemes lenne a magyar közgyűjteményeknek is tájékozódniuk a gyűjtemény magyar vonatkozású anyagairól, megvásárlásának lehetőségéről.

A szerző lényegre törően írja le művének célkitűzéseit és a benne foglalt anyag néhány jellegzetességét a bevezetőben. Az irodalomtörténeti korszakhatárokat korántsem egyszerű meghatározni, a Werner Schweikert által megszabott időhatár azonban egyértelműen nem törekszik ilyesmire. A kötetbe azokat a magyar alkotókat vette fel, akik még 1904-ben éltek vagy akár ma is alkotnak. A szerzők alfabetikus rendben következnek egymás után. Rövid, általában hét-tíz soros életrajzi összefoglalás olvasható róluk, majd az egyes művekről időrendben: magyar címük, eredeti megjelenési évük, majd a német cím és a megjelenés vagy megjelenések további pontos bibliográfiája, úgymint a kiadás helye, a kiadó neve, a kiadás éve, lapszám, a kötet mérete, fűzése. A biográfiákat olvasgatva szembetűnő, hogy Nádas Péterről jóval részletesebben ír, mint az megszokott – tizenhét soros a róla szóló életrajzi rész –, míg Kertész Imréről szűkszavúbban, mint általában a többi alkotókról – négy rövid mondatot. Nádastól 12 németül megjelent művet említ, köztük vannak olyan esszékötetek is, amelyek csak németül jelentek meg. Ezek közül mindet újra kiadták, néhány esetben változatlanul, sok esetben újabb fordításban. Kertésztől 10 könyvet tart számon, ezek közül hármat adtak ki újra. Kertész németül megjelent műveinek száma később megnőtt, a bibliográfia adatgyűjtése még a 2002-es Nobel-díj kiosztása előtti állapotot rögzíti.

A József Attiláról szóló rövid biográfia Szabolcsi Miklós német nyelvű monográfiájának szellemében íródott (*Attila József: Leben und Werk*, Berlin, Akademie-Verlag, 1981). Fontos adatként közli a költő belépését az illegális Kommunista Pártba, holott ez alig volt több kétéves tagságnál, munkásságát pedig az alábbi két mondattal jellemzi: „Osztályharcos költészete magában foglalja a magyar társadalom problematikáját. Szimbolikája a népköltészetben gyökerezik." Ez is mutatja, hogy ideje lenne megjelentetni német nyelven kortárs írásokat József Attila költészetéről, hiszen a tájékozódni kívánó szakember átfogó tanulmányok híján ilyen tévutakra kénytelen sodródni a régebbi szakirodalom nyomán – s az újabbak ismerete hiányában. A mindössze hétsoros életrajz viszonylag hosszan emlékezik meg a József Attila-kultusznak Magyarországon is hangsúlyos mozzanatáról: a költő haláláról. Emögött

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2005. CIX. évfolyam 2ï 3. szám

ugyancsak érzékelhető az említett monográfia hatása: „A Kommunista Párttal való nézeteltérések, a nyomor és a betegség öngyilkosságba hajszolta." József Attila kultuszának németországi formálódása tehát nem maradt el: a versfordításokat követte a németre fordított monográfia, s a halál abban olvasható leírását átemelte biográfiájába a későbbi szöveg szerzője, azzal a kultusztörténeti módosítással, hogy a Szabolcsi szövegében negyedik okként szereplő nácizmust immár nem említi. Schweikert ezzel rögzíti azt a változást, amely az adott befogadói közegben kialakult, s hozzájárul a költőről német nyelvterületen kialakított kép változásához.

A kötet kiállításában egyedül az okoz valamelyest szépséghibát, hogy – feltehetőleg a feszes munkatempó és a nyomda számára idegen nyelvi jelenségek miatt – sok benne a hiba, különösen gyakori a magyar karakterek elvétése. Így kerülhetett az utószóba például „Magyar konyu Alapitvany" és „Petöfi Irodalmi Múzeum", de ehhez hasonló jelenségekkel a szócikkekben is bőven találkozhatunk.

A bibliográfiába Schweikert nemcsak szépirodalmi alkotásokat vett fel, beleértve a gyermek- és ifjúsági irodalmat is, hanem egyes szellemtudományi szerzők könyveit is ismerteti. Amelyik tudományos értekezést megtalálja benne a kutató (természetesen a szépírókhoz hasonlóan szerzők szerint), annak pontos bibliográfiai leírásában megbízhat: a precíz adatközlés a kötet egyik jellemző erénye. Kerényi Károlyról például épp csak annyit mond a rövid biográfiai rész, amennyiből egy teljesen kívülálló viszonylag nagyobb tévedések nélkül képet kaphat róla, a szócikk bibliográfiája viszont kifejezetten jó: Kerényi jelentős munkái mind benne vannak és az adatai pontosak. A kötetnek a szépirodalmon kívüli területek felé való nyitottságát mi sem jellemezheti jobban, mint az, hogy talán leghosszabb szócikke a filozófus és esztéta Lukács Györgyről született. Maga az életrajz közel egy oldal, a művek jegyzéke pedig 192 tételből áll, az első kiadásokon túl a sokszoros újraközléseket és a szerző halála után a hagyatékból megjelentetett kiadványokat is feltünteti.

Az anyaggyűjtés kritériumai az emigráns irodalom tekintetében sem eléggé egyértelműek. Schweikert hivatkozik *A magyar emigráns irodalom lexikoná*ra, amelyet Nagy Csaba készített 2000-ben. Mint Schweikert írja, az ő munkája is közöl emigráns anyagot, de ennek konkrétabb definícióját nem adja. Ha Schweikertnél nem találjuk meg a keresett művet, még nem zárható ki, hogy létezik.

A kötet külön fejezetet szentel az irodalomjegyzék és a honlapok jegyzékének közlésére is. Ezek megbízható információkat nyújtanak akár a lexikonok, akár az adatbázisok, akár a tágabb szakirodalmi tájékozódás terén. A mutatók ugyancsak kiválóak: a szerzőkön túl megtalálhatók a fordítók és a kiadók is, alfabetikus rendben.

Az elegáns kiállítású kötetet 398 fotó díszíti, amelyek elsősorban 1945 előtt megjelent, ma már kevésbé hozzáférhető kiadványok borítóit ábrázolják. Werner Schweikert munkája olyan könyv, amelyet öröm kézbe venni.

Bircsák Anikó